

Referat af 3. møde i den lokale projektgruppe for Naturnationalpark Hanstholm

Tirsdag d. 23. august 2022 kl. 17.00-20.00. Montra Hotel Hanstholm, Chr. Hansensvej 2, 7730 Hanstholm.

Deltagere:

Thisted Kommune, Kristian Tilsted

Thisted Kommune, Henning Holm

Danmarks Naturfredningsforening (DN), Ib Nord Nielsen

Dansk Ornitologisk Forening, (DOF), Jørgen Peter Kjeldsen

Danmarks Jægerforbund (DJ), kreds 1, Tage Espersen

Friluftsrådet Nordvest, Hans Christen Mikkelsen

Dansk Rideforbund, Dansk Islandshesteforening, Rideruten Thy, Lone Lærke Krog

Det Danske Spejderkorps, Thisted Spejderne, Tina Førby Larsen deltog i stedet for Martin Krusell Nielsen

Lokalråd, Røhr Beboerforening, Per Gregersen

Lokalråd, Klitmøller Borger og Handelsforening, Lene Munk Andersen

Biologisk Forening for Nordvestjylland (BFN), Jan Durinck

Fjordland, Jesper Lousdal

Fri Natur, Pia Slot

Naboer, Bodil Deen Petersen

Nationalpark Thy, Else Østergaard Andersen

Dronning Louises Børnehus, Lene Kliim Petersen

Dansk Orienterings Forbund, Nordvest OK. Ole Bernth Jensen

Vild Med Vilje, Philip Hahn-Petersen

Henrik Olsen, Projektleder Naturstyrelsen Thy

Claus Rasmussen, Chefkonsulent Naturstyrelsen Thy

Ole Noe, Skovrider Naturstyrelsen Thy

Afbud:

NST Brugerråd, Thomas Møller Pedersen

Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger (DGI), Torben Kielgast Lauritsen

Nationalpark Thy. Torben Juul-Olesen.

Velkomst / Program

1. Orientering / siden sidst
2. Måling naturkvalitet
3. Hegn - mulige forløb af hegn
4. Udsætning af store planteædende pattedyr: arter, græsningstryk?
5. Krondyr
6. Friluftsliv og formidling
7. Biodiversitetsfremmende tiltag
8. Eventuelt

Pkt. 1. Orientering / siden sidst.

Ole Noe (ON): bød velkommen til den lokale projektgruppe (PG) for Naturnationalpark Hanstholm og der blev serveret kaffe/kage som en opfriskende velkomst på denne varme dag.

På opfordring fra Philip Hahn-Petersen (PHP) gennemgik ON formålet med naturnationalparken: Formålet er at skabe et stort sammenhængende naturområde, der forvaltes med biodiversitet som 1. prioritet. Der vil være en periode med hvor en række indsatser vil være nødvendige for at sikre det bedst mulige biodiversitetspotentiale, men på sigt er det tanken at området så vidt muligt overlades til naturen. Der skal gives mulighed for naturlige processer som fx naturlige vandforhold og græsning fra store planteædende pattedyr. Et andet vigtigt formål er fortsat mulighed for friluftsmæssig brug af området.

ON: Fortalte at NST pt gennemfører møder med flere af gruppens medlemmer og opfordrede alle til at opsøge bilaterale møder med NST vedr. detaljer omkring fx hegnslinje og ride ruter mv.

⇒ Alle er velkomne til at byde ind med ønsker, NST Thy er klar.

ON: NST overvejer om der skal indkaldes til et januar 2023 PG møde ud over det allerede berammede møde i starten af december i år.

⇒ Det var der opbakning til i gruppen. På det tidspunkt vil planen (forhåbentlig) være sendt i en for-høring i gruppen og der kunne være god mening i at have en snak om indhold og proces.

- Lene Munk Andersen (LMA): Ønskede en diskussion af om det skulle være tilladt at sende suppleanter til PG møder. LMA henviste til sidste møde hvor der var flere diskussioner der fremstod tydeligt pga. manglende kendskab til den historik og snak der tidligere har været, ligesom LMA understregede værdien af den fortrolighed der opbygges når det er de samme repræsentanter der deltager i alle møder. LMA mente også at der tidligere var gjort den beslutning at der i PG ikke blev anvendt suppleanter – på nær for Nils Kolstrup (Naboerne) der fra start havde tilkendegivet at det kunne blive nødvendigt.

⇒ Det blev aftalt at der fremover ikke benyttes suppleanter.

- PHP: Ønskede at deltage virtuelt på næste møde (januar), hvor han ville være bortrejst.

⇒ Hvis det er muligt (teknisk) vil dette blive tilstræbt

- PHP: forespurgte til den evaluering af græsningstryk der skal foretages efter 5 år. Hvornår starter perioden?

⇒ ON redegjorde for perioden: Starter når dyrene er sat ud på arealerne.

ON: Friluftsfaciliteter i 2022.

NST Thy har fået kr. 500.000 til tiltag her i år. De vil blive brugt to steder beliggende uden for naturnationalparken; Ny badebro ved Årbjerg og flytning/renovering af toilettet ved p-pladsen ved Trøjborg.

ON: Driftsaktiviteter 2022.

NST ønskede en tilkendegivelse af hvordan PG ser på muligheden for at NST gennemfører drifts aktiviteter i naturnationalparken i perioden frem til en godkendt plan er færdig (dvs. de næste 2-3 år). Aktiviteter så som: - oprykning af serotina (glansbladet hæg), - fjernelse af genvækst (typisk sitka gran) på ryddede arealer, - fritstilling af

løvtræer/bevoksninger der er ved at blive kvalt af nål, - rydning af sitka i gamle bevoksninger af bjergfyr (i vildtreservatet) og ikke mindst rydning af bevoksninger for at etablere den korridor der er beskrevet i den gældende drifts-plan (mellem Kokkærvand og vildtreservatet). Der er tale om aktiviteter som NST normalt gennemfører – de er altså ikke en del af en kommende forvaltningsplan for nationalparken:

- PHP: fuld opbakning hertil. Vigtigt med massiv kommunikation for at undgå misforståelser i retning af, at NST implementerer en endnu ikke godkendt forvaltningsplan. Ved en proaktiv formidling kan vi nå langt med at formidle det rette budskab
- Jørgen Peter Keldsen (JPK): Bedre at få det gjort nu end vente til åbning af NNP.
- Hans Christen Mikkelsen (HKM): Oplys om aktiviteten med små artikler i avisen.
- Pia Slot (PS): God ide at informere om aktiviteten og hvad produkterne skal anvendes til (så der ikke opstår rygter om at vi sælger til 'Putin').
- Henning Holm (HH): Er ambivalent mht. projektet, eftersom han repræsenterer en kommunalbestyrelse der stemte i mod projektet NNP. Hvis der skal fældes skal det også udnyttes fx til flis så det giver mening.
- Kristian Tilsted (KT): Manglede et overblik over stednavne der blev refereret til. (ON fremviste et kort på skærmen og der var en kort gennemgang af relevante steder).
- Else Østergaard Andersen (EØA): Gå bare i gang med korridoren og med bekæmpelse af glansbladet hæg og bekæmpelse af rynket rose
- PS: Der er rigeligt med dødt ved.
- PS: Veteranisering kan skabe træer der bliver til fare for besøgende

Pkt. 2. Måling naturkvalitet.

- Spørgsmålet er foranlediget af en henvendelse fra Biologisk Forening Nordjylland og Danmarks Naturfredningsforening: *Hvordan skal udviklingen i naturkvaliteterne måles, herunder hvilken vidensbasis skal anvendes og hvilke overvågningstiltag skal der anvendes?*
- NST kan ikke give et endeligt svar endnu. Krav og ønsker til evalueringens program er sendt fra NST til universiteterne (KU + AAU) som skal byde ind med detaljer for en endelig definition af krav og metoder. Herefter skal projektet i offentligt udbud, hvor alle kan byde ind.
- Jan Durinck (JD): Biologisk Forening Nordjylland (BFN) og Danmarks Naturfredningsforening (DN) hjælper gerne med data og registreringer.

Pkt. 3. Hegn: mulige forløb af hegn.

Der blev fremvist et kort over NNP Hanstholm med et første rids over hvor hegn kan etableres, herunder vist placering af 3 alternative muligheder for inddragelse af arealer ude i vildtreservatet så den politiske aftales krav om en evaluering af græsningens effekt kan gennemføres.

- PS: Vil gerne have mulighed for at cykle og ride rundt om det hegnede areal.
- PHP: Vi skal have nogle af de centrale arealer med høj biodiversitet i vildtreservatet med i det der afgræsses. Tag gerne alternativ 1 med og også gerne alternativ 3.
- EØA: Det just i gangsatte afgræsningsprojekt på 'Trøjborg', vil kunne give data/erfaringer der kan benyttes i den kommende afgræsning af NNP.
- PHP: Er ikke enig mht. at resultaterne fra Trøjborg kan overføres direkte til området her. Trøjborgarealet er for lille og ligger mere kystnært.
- Bodil Deen (BD): Vil gerne have hegn trukket ind i skoven - 20 meter er for lidt. Gerne en stor kant rundt langs med hegn med adgang for gæster uden at skulle ind til dyrene.
- BD: Der mangler adgang til drikke vand i den sydlige del (syd for Vilsbøldal) af Tved Klitplantage.
- LMA: Så længe der ikke er data fra afgræsningen ved Trøjborg, bør vi vente med at igangsætte afgræsning i NNP.
- PS: Hvorfor hegne de bedste naturarealer beliggende i reservatet? Det er bedre at fokusere på de naturmæssigt set dårligere arealer, så disse kan udvikles til bedre natur gennem græsningen.

- Jesper Lousdal (JL): Hvordan kan vi tro at en afgræsning vil ændre på forholdene? Dyrene vil ikke gå hvor der ikke er noget at æde, dvs. de vil afgræsse de samme arealer som krondyrene gør i dag.
- INN: bemærkede at Kokkær Vand er botanisk fredet.
- Ole Bernth Jensen (OBJ): Vi mangler arealer til o-løb, og vil nødtigt miste muligheden i Tved Klitplantage fordi der etableres hegn der.

Frahegnede arealer – 'lyse gule' områder på kort.

Der blev fremvist et kort over NNP Hanstholm med et første rids over hvor hegnet kan ende. Herunder hvilke arealer der forbliver 'frie' af afgræsning / hegn og dermed tilgængelige fra udefrakommende der ikke ønske at bevæge sig ind i indhegningen med risiko for at møde dyr.

- OBJ: Orienteringsløb er ikke nævnt nogen steder i baggrundsnotatet eller andre steder!
  - ⇒ De formelle muligheder for at gennemføre O løb ændrer sig ikke på grund af naturnationalparken. Men NST skal ved større arrangementer gennemføre en konkret vurdering af mulighederne.
- JL: spurgte ind til retningslinjerne for arrangementer, antal personer mm
  - ⇒ Der gælder de samme adgangsregler inden for NNP'en som udenfor. Se hvad der skal søges om tilladelse til med linket her <https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/skal-jeg-have-tilladelse-til-min-aktivitet/> Også her gælder at NST skal foretage en konkret vurdering der ligger til grund for tilladelsen eller det modsatte.
- Kristian Tilsted (KT): Angav at der ved daglig brug, fx MB let kan ende op på 50 personer på en dag.
- (BD): Det er meget vigtigt at hegnet trækkes mere end 20 meter ind fra færdselsveje til gående, ryttere mv.
  - ⇒ Aftalt at NST indkalder til et dialogmøde med nabo repræsentanter i PG.
  - ⇒ Tilsvarende indkaldes der interessenterne for heste/ryttere
- PHP: Støtter at hegnet trækkes tilbage fra kant af NNP af nabohensyn mm. Og så fordi der ikke er de store biodiversitets mæssige interesser her.

Frahegnede arealer – 'de 3 alternativer'.

Der blev fremvist et kort over NNP-Hanstholm med angivelse af 3 mulige alternativer for placering af hegnede områder i den åbne del af NNP (i reservatet): Alternativ 1: Et område i den centrale del af reservatet. Alternativ 2: Et område i den nordlige del af reservatet- Alternativ 3: Et område i den sydlige del af reservatet.

Naturstyrelsen vurderer at det er nødvendigt at en mindre del af de lysåbne arealer i reservatet indgår i den hegnede del, så det kan evalueres om det giver natur sammenlignet med de arealer der alene afgræsses af kronvildt. Forslagene blev drøftet:

- JPK: Set fra Dansk Ornitologisk Forenings side er Alternativ 1 – mest interessant i forhold til det forskningsmæssige: Måske kan vi gøre arealerne endnu bedre.
- Per Gregersen (PG): Tilsyn med dyrene er lettere i åbent landskab end i skov.
- JD: Tinksmød som der er mange ynglepar af i området med Alternativ 1 er for vigtig en art til at tage chancer. Derfor kan Biologisk Forening Nordjylland ikke bakke op om Alternativ 1. Området bør ikke indgå i afgræsning.
- JD: Foreslår i stedet alternativ 3. De botaniske lokaliteter/kvaliteter ved Savbjerg er meget vigtige, og en afgræsning her vil kunne understøtte den botaniske udvikling.
- Ib Nord Nielsen (INN): Den tidligere afgræsning på/ved Savbjerg har fjernet en udbredt forekomst af bjerg-rørhvene. Danmarks Naturfredningsforening anbefaler derfor Alternativ 2 eller Alternativ 3.
- Tage Espersen (TE): Danmarks Jægerforbund fandt omfanget af de foreslåede afgræssede arealer alt for stort i forhold det Jægerforbundet accepterede ved start af processen. Ved valg mellem tre alternativer vil TE dog anbefale Alternativ 2.
- PS: Vi skal ikke hegne og afgræsse Alternativ 1.
- LMA: Ved Alternativ 2. skal en eventuel hegnslinje langs Kystvejen trækkes langt væk fra kystvejen af hensyn til de trafikale forhold (biler der standser op for at betragte dyrene).
- KT: Kommunalbestyrelsen i Thisted Kommune er grundlæggende imod projektet med hegningerne i NNP. Så indstillingen vil være, at der skal afgræsses et så lille område som muligt. Dvs. ingen holdninger til de enkelte alternativer men gerne så små reference arealer som muligt.

- HH: Gentog Kommunens holdning med så lidt hegn og afgræsset som muligt. Projektet er trukket ned over området af regeringen uden at lytte til kommunalbestyrelsen.
- HH: Forstår ikke der skal være heste på arealerne og henviste til forsøg ved Skallerup Klit, hvor afgræsning med heste skabte huller i vegetationen og medførte sandflugt.
- PHP: Alternativ 1. = områdets guld. En afgræsning vil måske få positiv indflydelse på hjejle og tinksmed. En ekstensiv afgræsning har altid positiv effekt eller som minimum status quo på biodiversitet
- PHP: Alternativ 3. også OK. Godt med klokke ensian der kunne have gavn. I Kokkærvand er det tydeligt at krondyr afgræsningen har en positiv effekt på klokke ensian.
- PHP: Heste er enmavede dyr og bevæger sig mere, hvilket medfører mere slid på vegetationen, hvilket er ønskeligt mange steder.
- LMA: I området med Alternativ 2 er der kun få krondyr der afgræsser.

Pkt. 4. Udsætning af store planteædende pattedyr: Arter, græsningstryk.

- LMA: Der bør slet ikke hegnes eller udsættes dyr – arealerne er uegnede til dyr (manglende foder).
- LMA: Hestene i Trøjborg er opsøgende og besøgende opsøger og fodrer hestene.
- LMA: Bison i USA er ikke publikumsvenlige.
- BD: Naboerne foretrækker ikke reproducerende dyr eftersom de vurderes som de mindst farlige for publikum.
- BD: Heste er steppedyr – hvordan hænger det sammen med Tved Klitplantage?
- TE: Det er Danmarks Jægerforbunds opfattelse at det eneste der kan leve under hegn i en kommende NNP er heste. Kreaturer tygger drøv halvdelen af tiden og kan derfor ikke nå at æde nok – ernæringsmæssigt. Heste kan æde hele tiden.
- HKM: Det er friluftsrådets opfattelse at bison vil kræver et højere hegn.
- PS: Arealerne i NNP er næringsfattige og der vil opstå aminosyre mangel som medfører nyreskader og det vil derfor kræve omhyggeligt tilsyn for at undgå dyr der mistrives.
- INN: Der er meget kisel i vegetationen i NNP og det vil betyde stort tandlid for de dyr der skal leve her.
- JL: Nedslidte tænder ses almindeligvis også hos krondyr i Norge.
- JL: Nej til bison
- PHP: Bison vælger naturligt mere vedplanter end heste og kreaturer. Dette er baseret på Hollandske erfaringer og det er godt for den udvikling vi ønsker i de skovbevoksede arealer.
- PHP: Vild med Vilje foretrækker reproducerende dyr uanset race. Gerne flere/mange forskellige arter. Afgræsningen skulle også meget gerne, på sigt, øge mængden af føde.
- Lone Lærke (LL): På vegne af Dansk Rideforbund, Dansk Islandshesteforening og Rideruten Thy, så vil langt de fleste fravælge at ride ind i NNP, hvis der lykkes heste ud i NNP.
- LMA: På NST hjemmeside står der at bison kræver 50km² territorier – hænger slet ikke sammen med de forhold vi byder bison på Bornholm.
- HH: Begrebet NNP (NaturNationalPark) hænger ikke sammen med at vi lukker tamdyr ud – ikke noget med natur at gøre.
- KT: Der vil opstå problemer mellem publikum og reproducerende græssende dyr – folk skal opdrages/opdrages til at færdes i naturen.
- OBJ: Dansk Orienterings Forbund foretrækker afgræsning med stude.
- PG: Stude æder hvad som helst når de er over 2 år. Indtil da skal de hjælpes med foder.

Græsningstryk

NST præsenterede et skema med et eksempel på en beregning af hvor mange udsatte husdyr der kan leve sammen med de fritlevende krondyr i et hegn på ca. 1.700 ha. Der er ikke tale om et endeligt bud på antal dyr – alene et regneeksempel for at få en drøftelse. I beregningseksemplet anslås det, at et hegn på ca. 1.700 ha i NNP Hanstholm kan bære ca. 30 kg store pattedyr/ha, hvilket omregnet betyder at der kan gå ca. 30 kreaturer + ca. 30 heste hvis bestanden af krondyr ansættes til ca. 200 i de ca. 1.700 ha. der hegnes.

- PG: Der er flere (kron)dyr end vi forestiller os. Der er minimum 500 kron dyr før de sætter kalv, dvs. den anslåede mængde på 600 individer er alt for lav.
- LMA: Det må formodes at der skal skydes en del kron dyr. Men vil hellere vende spørgsmålet omvendt: hvor mange kron dyr skal der være for at undgå kreaturer og heste??
- BD: Anså det for samfundsmæssigt problem at investere så meget for at sætte 60 dyr ud.
- JL: Vi ved ikke nok om effekten af de græssende kron dyr, hvor meget påvirker de landskabet? Hvis kron dyrene forsvinder som følge af de kommende græssende dyr, skaber vi så en situation der medfører flere kreaturer og heste??
- TE: Danmarks Jægerforbund forudser et voldsomt voksende problem. En kron dyr bestand vil stige med 25% årligt under forhold hvor der ikke foregår jagt (som pt. i NNP)
- HH: I kommunalbestyrelsen undrer man sig over hvorfor der ikke eksisterer en bestandsopgørelse for kron dyrene. Hvordan kan man planlægge uden at kende faktisk forekomst af græssende dyr?
- PHP: Der foreligger et bud på et græsningspotentiale på 70 kg/ha for Hanstholm området.
- PHP: God ide at starte forsigtigt ud, så de 30 kg/ha lyder fornuftigt. Bare man kan justere op efterfølgende efterhånden som erfaringerne siger det.
- KT: Hvis udsatte dyr (under hegn) æder føden fra kron dyrene, så flytter de i højere grad ud i markerne og æder afgrøder.
- HH: Det lyder absurd at vi skal regulere vilde kron dyr for at sikre tamdyr i naturen.
- PHP: Berettigelsen for bison i den 'vilde' natur i DK/NNP Hanstholm er lige så stor for bison som for kron dyr
- LMA: Spurgte om det ikke er muligt at anlægge en forsøgsmæssig tilgang: vil kreaturer og heste overhovedet benytte området??
- HCM: Friluftsrådet mener at det er et 'must' med en beredskabsplan. I tilfælde af ekstreme forhold, sommer og/eller vinter skal der være et beredskab klart beskrevet. Friluftsrådet foreslår årlige møder med mulighed for at følge op på erfaringerne.
- KT: Opfordrer til at starte forsigtigt op med hensyn til antal dyr.
- PHP: Også de større planteædere er naturlig hjemmehørende arter
- LMA: Dyrene skal passe til området

Pkt. 5. Kron dyr – forvaltning af den fritlevende bestand af kron dyr

- JL: Der er stor risiko for at ende op med to hegn – landmænd med udsatte marker hegner allerede deres egne arealer for at undgå markskader.
- PG: Naboerne til NNP har allerede den erfaring at kron dyrene vil finde andre veje hvis der sættes specielle (høje, 4-5 træde) hegn langs kanterne af NNP. Dyrene fortsætte at søge mod markerne, blot af nye ruter.
- TE: Det er også opfattelsen i Danmarks Jægerforbund: Kron dyrene vil bevæge sig længere for at finde afgrøderne.
- TE: Støttede ønske om en forvaltningsplan og en opgørelse af bestandens størrelse
- PHP: Foreslår en kombination af højere hegn og en adfærdsregulerende afskydning/regulering langs kanterne.
- JL: Landbruget forventer at der vil ske en regulering.
- PHP: Kan godt frygte at der så pludselig sker regulering i hele parken. Foreslå at det specificeres til bestemte områder/zoner, fx hvor et evt. højt hegn ender.
- JL: Det er frygteligt grimt med de høje hegn i naturen.
- PS: Høje hegn medføre behov for flere låger og dermed et skred i mod mere en mere utilgængelighed for 'svage' publikummer.
- Danmarks Jægerforbund, Biologisk Forening Nordjylland og Danmarks Naturfredningsforening ønsker udpegning af faunalommer, hvor der sikres fred og ro til kron dyrene.
- PG: Fødegrundlaget i NNP kan kun tilgodese 100 stk. kron dyr og de resterende er kun tilstede i området fordi de søger føden udenfor NNP – på nabomarkerne.
- PG: Der bliver behov for regulering

Pkt. 6. Friluftsliv og formidling.

Projektlederen gennemgik punktet. En helt kort gennemgang af mulige friluftstiltag der pt. arbejdes med. Indbefatter både udkigsposter, skjul, naturlegepladser og bordbænke sæt.

- Affødte en generel snak om muligheder og en aftale om at følge op med 'bilaterale' snakke om bl.a. rideruter.
- PS: Shelters bør tages ud af økonomien på grund af de midler NST allerede har fået fra Mærsk koncernen.
- HCM: Nævnte at der skal indtænkes handicapvenlige forhold.

Pkt. 7. Eventuelt yderligere emner, som gruppens medlemmer foreslår drøftet på mødet.

- PS: Ville gerne meddele at Fri Natur havde fremsendt en mail til NST Thy foranlediget af et referat fra den Nationale Videnskabelige Arbejdsgruppe.
- PS: Ville gerne spørge om nærværende Lokale Projektgruppe faktisk spildte tiden? Det kunne godt forstås sådan på medlemmer i den videnskabelige arbejdsgruppe.
- KT: Der er muligvis en konflikt med vandindvinding (Thisted Vand) og der bør sikres en dialog.
- PHP: De afgræssede skrænter ved Sårup har en lang afgræsnings historik der inkluderer perioder med heste og med kreaturer. Det er helt givet, at den bedste biodiversitet, var som følge af hesteafgræsningen. Pt er det kreaturafgræsning og det ser ikke helt så godt ud.
- PHP: det vil være et stort problem hvis den eksisterende afgræsning stopper.
- JL: Der mangler viden om arealerne og projektet som sådan, i forhold til opstart af så stort og gennemgribende projekt.
- KT: Derfor bør man starte forsigtigt op
- TE: Bestanden af kronstyr stiger og der bør ligge en plan for reguleringen.
- TE: Tranum kan ikke sammenlignes med Thy med hensyn til jordbundsforhold og fødegrundlag.